

Nada Gosić*, Amir Muzur

Aktualizacija i prikaz prvog teksta o medicinskoj etici na engleskom jeziku¹

SAŽETAK

Povjesničari medicinske etike suglasni su da je prvi objavljeni tekst o medicinskoj etici na engleskom jeziku *Observations on the Duties and Offices of a Physician and on the Method of Prosecuting Enquiries in Philosophy*, koji je 1770. objavio liječnik i filozof John Gregory (1724.-1773.).

Aktualizacijom tog djela želi se istaknuti značaj tog djela za nastanak Percivalovog medicinskog etičkog kodeksa i pokušati dokazati povezanost etičkih vrijednosti, mišljenja i standarda s povijesno-kulturnim uvjetima razvitka medicine određenog doba. U skladu s time, u prvom dijelu rada iznose se osnovni biografski podaci o Johnu Gregoryu i govori o utjecaju mišljenja i stavova Francisa Bacona i Davida Huma na vrijednosna određenja i humanističku orijentaciju u Gregoryevom radu. U drugom dijelu rada prikazuje se razvitak medicine u XVIII. stoljeću, a u trećem dijelu postupkom aktualizacije predstavljaju se temeljne Gregoryeve poruke - koje su utjecale na etičku standardizaciju medicinsko-etičkih pitanja.

Ključne riječi: medicinska etika, kodeks medicinske etike, paternalizam, etičke vrijednosti.

¹ Rad je nastao u okviru projekta "Bioetika i kultura" koji se uz financijsku potporu Ministarstva znanosti obrazovanja i sporta Republike Hrvatske realizira na Medicinskom fakultetu Sveučilišta u Rijeci.

* Adresa za korespondenciju: Katedra za društvene i humanističke znanosti u medicini, Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci, B. Branchetta 20, 51000 Rijeka, Hrvatska. Tel:+358-51-651-220; Fax: +385-51-651-219, e-mail: nada.gosic@medri.uniri.hr

Upoznajmo Johna Gregorija - liječnika, filozofa i autora prvog teksta o medicinskoj etici na engleskom jeziku²

John Gregory rođen je 3. lipnja 1724. u Aberdeenu³, danas trećem po veličini gradu u Škotskoj. Na odabir njegove profesije i vezu medicine i filozofije utjecale su činjenice da mu je otac James Gregorie⁴ (1674.-1733.) bio poznati profesor medicine na King's College, Aberdeenu od 1725 to 1732, inače prvi liječnik s kojim je počela obiteljska tradicija obrazovanja liječnika⁵. Na vezu s filozofijom i obrazovanje unutar je utjecao je njegov rođak - poznati škotski moralni filozof i profesor moralne filozofije na Sveučilištu u Glasgowu - Thomas Reid⁶. Za ovaj rad od važnosti je spomenuti da su Reidove ideje o moralnoj savjesti, dužnosti i odgovornosti utjecale na sadržaj djela čije predstavljanje slijedi. John Gregory završio je školovanje s diplomom King's College Sveučilišta u Aberdeenu. 1742. s majkom se preselio u Edinburgh zbog studija medicine. Tu se sprijateljio s Markom Akensideom, pjesnikom i liječnikom, koji je napisao disertaciju pod naslovom *The Original Band Growth of the Human Foetus* na Medicinskom fakultetu u Leydenu 1741⁷.

John Gregory je po stjecanju diplome postao profesor filozofije na King's Collegeu. Poučavao je i matematiku, moral i prirodne znanosti. Istovremeno je počeo prakticirati medicinu. Posao liječnika napustio je 1749. Dvije godine, od 1754. do 1756. živio je u Londonu gdje se u intenzivnom druženju s Johnom Wilkesom, Charlesom Townshendom, Georgeom Lytteltonom i Elizabeth Montague⁸ - upoznao s aktualnim london-
skim društveno-političkim i kulturnim zbivanjima i aktivno sudjelovao u njima.

² Podatke o životu i radu Johna Gregorija skupio je i objavio William Smellie u knjizi *Literary and Characteristical Lives of John Gregory, M.D., Henry Home, Lord Kames, David Hume, ESQ, and Adam Smith, L.L.D.* Knjiga je objavljena zahvaljujući Alex. Smellie ... Bell & Bradfute, J. Dickson, W. Creech ... i još jedanaestorici autora, izdavač je bio Edinburgh; G.G. & J. Robinson, Cadell & Davies, T. Kay, and R. Ogle, a tiskana je u Londonu. 1800. - U pdf je dostupna na http://books.google.hr/books/download/Literary_and_characteristical_lives_of, pristup 19.7.2012.

³ Grad često zovu i Granitni i Srebrni grad sa zlatnim pijeskom budući da je od 18-20 st. upotrebljen granit iz obližnjih rudnika u kojem su turmalini (vrsta minerala- poludragog kamena) svjetlucali poput srebra. Danas ga zovu i naftnom prijestolnicom Europe jer je u Sjevernom moru 1970. - otkrivena - nafta. Podaci preuzeti s Aberdeen. <http://hr.wikipedia.org/wiki/Aberdeen>, pristup 22.3.2012.

⁴ John Gregory je počeo izgovarati svoje ime kao Gregory, a ne izvorno Gregorie negdje od 1754. kada se s obitelji, suprugom Elizabeth Forbes (s kojom je imao tri sina i tri kćerke) preselio u Londonu. - Izvor: John Gregory (moralist) http://en.wikipedia.org/wiki/John_Gregory_%28moralist%29, pristup 22.3.2012.

⁵ Izvor: MS 2206-Unoversity of Abardeen, Archival Database. <http://calms.abdn.ac.uk/Dserve/dserve.exe?dsqIni=Dserve.ini&dsqApp=Archive&dsqDb=Catalog&dsqCmd=show.tcl&dsqSearch=%28RefNo=%22MS%202206%22%29>, pristup 23.3.2012.

⁶ O njegovom životu i djelu više na: Thomas Reid. http://en.wikipedia.org/wiki/Thomas_Reid, pristup 23.3.2012.

⁷ O životu i djelu Marka Akensidea više na: Mark Akenside http://allpoetry.com/Mark_Akenside, pristup 23.3.2012.

⁸ O njima su dostupni sljedeći podaci: John Wilkes bio je engleski radikal, novinar i političar (1725.-1797.). Prvi put je bio izabran za člana parlamenta 1757., poznat po uvođenju prvog zakona o parlamentarnoj reformi, podupiranju pobunjenika za vrijeme Američkog rata za neovisnost i satiričnom prikazu škotske vlasti. Charls

1756 postao je član Royal Society-a. U Aberdeenu - postaje jedan od suosnivača tamošnjeg filozofskog društva⁹. S medicinskom praksom Gregory je nastavio nakon povratka u Edinburgh (1764.). Dvije godine nakon postao je prvi liječnik škotskog kralja Georgea III. i član Sveučilišta u Edinburghu. Tu je počeo - seriju predavanja iz medicine (1767. do 1769.) i prvu među njima 1770. objavio je pod nazivom *Observations on the Duties and Offices of a Physician and on the Method of Prosecuting Enquiries in Philosophy* (1770)¹⁰. Zbog sadržaja koji ga čini, metodološkog pristupa, humanističkog ozračja i naglašene vrijednosne orijentacije u medicini proglašeno je prvim filozofskim sekularnim medicinsko-etičkim djelom na engleskom jeziku. John Gregory umro je - i sahranjen u - Edinburghu 1773.

Njegov student Benjamin Rush prenio je i nastojao realizirati temeljne Gregoryeve ideje u *Novom svijetu*¹¹.

Gregory-Bacon-Hume

Francis Bacon i David Hume¹² ostvarili su snažan utjecaj na Gregoryevo propitivanje medicine. Temeljem proučavanja *Novog organona* Francis Bacona Gregory se zalaže za primjenu eksperimenta i na njemu dokazanih tvrdnji svojih suvremenika -

Townshend, također, engleski političar (1727.-1767.), kritičar premijera i zagovarač uvođenja poreza na staklo, boju, papir i čaj. Georg Lyttelton (1709.-1773.) - bio je političar, državnik i - zaštitnik umjetnika. Među njima posebno Aleksandra Popea, britanskog pjesnika poznatog po satiričnom prevodenju Homerovih djela, Henrya Fieldinga novelistu i dramatičaru, i Jamesa Thomsona poznatog po poemi *The Seasons*. - Elizabeth Montagu (1718.-1800.), bila je britanska društvena reformatorica, zaštitnica umjetnosti, literarna kritičarka, spisateljica i rado viđena gošća salona. Izvor: http://en.wikipedia.org/wiki/John_Gregory_%28moralist%29, pristup 22.3.2012.

⁹ Puni naziv društva bio je "Aberdeen Philosophical Society". Da je Gregory bio suosnivač društva piše u članku Ashworth, B., "John Gregory and the Background to Medical Philosophy". *The Journal of the Royal College of Physicians of Edinburgh*, 2003; 33:67-69. Do objavljivanja knjige - zbog koje je nastao ovaj rad - Gregory je objavio sljedeće knjige: *A Comparative View of the State and Faculties of Man, with those of the Animal World* (1765) i *Father's Legacy to his Daughters* (1761). Sadržaj prve čini analiza univerzalnosti ljudske prirode koju je, prema njegovom sudu - moguće otkrivati znanstvenim pokusima, a za najvažnije elemente ljudske prirode proglasio je razum i instinkt. Drugu knjigu napisao je - nakon smrti supruge Elizabeth - (1761.) i u njoj se bavio pitanjem edukacije ženske djece. Trideset godina kasnije - (1792.) - poznata feministica - Mary Wollstonecraft napisala je i svoju glasovitu knjigu *A Vindication of the Rights of Woman: with Strictures on Political and Moral Subjects*.

¹⁰ Inspiriran ovim djelom Strättiling M. je Johna Gregorya proglasio jednim od osnivača moderne bioetike. Više u: Strättiling M, "John Gregory (1724-1773) and his lectures on the duties and qualifications of a physician establishing modern medical ethics on the base of the moral philosophy and the theory of science of the empiric British Enlightenment", *Medicina Nei Secolli*, 1997; 983:455-75.

¹¹ Rush je u Edinburgh došao iz Pennsylvanije, a nakon studiranja odlazi u Philadelphiu gdje je radi kao profesor kemije i medicine. U svom radu aktivno se zalagao za primjenu Gregoryevih ideja, jednako tako bio je aktivan političar i potpisnik *Deklaracije o neovisnosti*. Izvor: Ashworth, B. "John Gregory and the Background to Medical Philosophy", *The Journal of the Royal College of Physicians of Edinburgh*, 2003; 33: 68.

¹² O Humeovom utjecaju na Johna Gregorya više u: McCullough LB. "Hume's influence on John Gregory and the history of medical ethics", *The Journal of Medicine and Philosophy*, 1999. Aug; 24(4)376-95.

liječnika praktičara. Eksperimentalnim postupcima, prema Gregoryu, medicina i liječnici - svladavaju bolest i služe općem dobru.

*Rasprava o ljudskoj prirodi*¹³ Humeovo je djelo koje je imalo značajan utjecaj na misli o medicinskoj etici koje je Gregory iznio u svojim objavljenim predavanjima 1770. Okosnicu Gregoryeog stajališta o - medicini i filozofiji prepoznajemo u uvođenju suosjećanja u odnos između liječnika i pacijenta. Humeovo tumačenje suosjećanja primjenjuje u odnosu liječnik-pacijent pri čemu ono postaje uvjet za uspostavljanje i razvijanje njihovog odnosa. Kroz cijelo djelo promiče ideju da postojanjem tog osjećaja liječnik ne gubi svoj autoritet, niti dovodi u pitanje veličinu liječničkog poziva, nego pomoću njega i s njim jasnije i lakše može odlučiti što je naveće dobro za pacijenta. Gregory, znači, ne mijenja položaj pacijenta u odnosu prema liječniku. Mijenja jedino metodu s kojom se osigurava poslušnost pacijenta. Zbog tog stava Gregory je proglašen utemeljiteljem novog paternalističkog odnosa u medicini, pri čemu se novo, odnosi na lik liječnika koji se od Hipokratovog razlikuje iskazanom suosjećanja prema pacijentu.¹⁴ Humeove misli koje su pomogle Gregoryu odrediti uspostavljanje i razvijanje, odnosno određivanje položaja pacijenta u odnosu liječnik-pacijent su:

- u moralno propitivanje i rasuđivanje treba uvesti osobna iskustva "običnog" čovjeka
- u edukaciji studenata govoriti o predodžbama i osjećajima, posebno nelagode koja može nastati u kontaktu s bolesnim čovjekom
- zaključke ne izvoditi temeljem dojmova, nego znanja o bolesti i razlozima nje-na nastanka
- ma koliko se slučajevi činili sličnim, nemaju isto rješenje jer će usporedba ukazati da se i pri malim razlikama slučajevi - ipak razlikuju što može utjecati na donošenje rješenja
- opasno je zaključivati iz navike i rutine jer to može dovesti do krivog zaključivanja

¹³ Hume, D. *Rasprava o ljudskoj prirodi*, preveo B. Nedić (Veselin Masleša, Sarajevo, 1983.). Inače iscrpna analiza Humeove filozofije, i posebno razlikovanje samilosti, suosjećanja i senzibiliteta dio je doktorskog rada - *Razvoj bioetičkog senzibiliteta u hrvatskom društvu* koji je obranila Ivana Zagorac na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 7.2.2012.

¹⁴ Na ocjenu da je John Gregory uvođenjem samilosti u odnos liječnik - pacijent osnivač "primjenjeno-etičkog modela" u medicini ili bolje reći praktične medicinske etike koju su dali autori Baker, R., i McCullough u svom članku "Medical Ethics' Appropriation of Moral Philosophy: The Case of the Sympathetic and the Unsympathetic Physician", *Kennedy Institute of Ethics Journal*, 2007. Vol. 17, N° 1. , 3-22. , reagirao je - Beauchamp, TL. u članku "History and theory in applied ethics", *Kennedy Institute of Ethics Journal*, 2007 March; 17(1):55-64. U tom članku Beauchamp ističe da je izraz praktična etika upotrebljavao Thomas Percival, autor prvog medicinsko-etičkog kodeksa te da su djela Immanuela Kanta primarni povijesni izvori za primijenjenu i praktičnu etiku .

- medicini je nužno znanje o matematičkim formulama i obrascima koji služe u postupcima dijagnosticiranja jer ih čine objektivnijima. Ista znanja posebno autoritet matematičkog izračuna nije prihvatljivo primjenjivati u odnosu prema bolesnom čovjeku¹⁵
- doživljaj boli je individualan i stoga različit¹⁶
- suosjećanje stvara blagonaklonost i želju za činjenjem dobra, stoga se ne mora biti u situaciji u kojoj se nalazi bolesna osoba da bi se s njom suosjećalo, dovoljno je to stanje zamisliti
- sav moral ovisi o osjećanima - pa tako i osjećaj dužnosti
- pravda je moralna vrlina
- moralno dobro i zlo se razlikuju u svim našim osjećajima
- gordost i uobraženost su poročne, suprotna je skromnost
- vrijednost samopoštovanja ima dvije funkcije: osposobljava osobu za poslove i pruža zadovoljstvo činjenja
- dobrota i dobročinstvo se uče
- marljivost, ustrajnost, strpljenje, pažljivost, umjerenost, štedljivost, odlučnost i postojanost postaju tek u činu u kojima se dokazuju kao korisne
- rasipnost, ljubav prema raskoši, neodlučnost i neizvjesnost vode u propast i onesposobljavaju za djelovanje
- mudrost i dobra pamet korisne su pojedincu, duhovnost i rječitost drugima
- važno je ono što sami procjenjujemo važnim, a ne ono što nam netko drugi određuje važnim.

Medicina XVIII. stoljeća kao ishodište i kontekst Gregoryjevih ideja

Utjecaj suvremene medicine na Gregoryja bio je nesumnjivo velik: naime, osim činjenice da je Gregory i sam formalnim obrazovanjem i praksom bio i moralni filozof i liječnik, njegov je odgoj do osme godine stajao pod utjecajem oca koji je bio profesor medicine, a kasnije polubrata koji je krenuo istom stazom (kao, uostalom, i Gregoryjev sin).

¹⁵ Postotak je danas dominantan dokaz postignuća medicine, opterećenosti liječnika, dostupnosti lijekova i medicinskih proizvoda, neželjenih posljedica, preživljavanja kod malignih oboljenja, kriterija dostupnosti aparata i uređaja i sl.

¹⁶ U tom pravcu danas se govori da su doživljaji privatni i da kao takvi zaslužuju biti promatrani, odnosno zaštićeni.

No, kako, zapravo, izgleda medicina Gregoryjeva doba? Možda bi stanje ponajbolje oslikala riječ "optimizam": znanstvena revolucija u XVII. stoljeću nosi, unatoč novim epidemijama i zdravstvenim problemima početka Setečenta, nadu, pa i oduševljenje.¹⁷ John Locke (1632.-1704.), prvenstveno znan kao filozof, medicinski je obrazovan i djelatan¹⁸, s primarnim interesom u sekularnoj teoriji ludosti, dok David Hartley (1705.-1757.) promiče psihofiziologiju. Hermann Boerhaave (1668.-1738.) iz Leidena (učitelj Van Swietenena, dakle, indirektno, i "našeg" Lalangua)¹⁹ zacrtava vrlo utjecajni "hidraulički model" tijela čije zdravlje uvjetuje neometanom cirkulacijom osnovnih tekućina (što neodoljivo podsjeća na Hipokratovu "humoralnu doktorinu" ili ajurvedski sustav doša). Boerhaaveov će model donekle osporiti prvenstveno Albrecht von Haller (1708.-1777.) iz Göttingena, koji će težiste staviti na podražljivost i druge nervne funkcije, baš kao i Škot William Cullen (1710.-1790.), Gregoryjev suradnik i takmac. Kirurg John Hunter (1728.-1793.)²⁰ uspješno kombinira intelekt i manualnu spretnost (njegov brat, William Hunter, 1718.-1783., učenik Cullena, bit će, kao i njegov učitelj William Smellie, 1697.-1763. – još jedan Škot – glavni poučavatelj opstetricije u Londonu), a povezanost teorije (prirodnih znanosti) i prakse (kako eksperimentalne tako i seciranja) zagovaraju i jatrofizičar Dubrovčanin Đuro Baglivi (1668.-1707.) i Talijan Giovanni Battista Morgagni (1682.-1771.).²¹ Ipak, javljaju se i otpori pojednostavljenom lametriejevskom medicinskom materijalizmu: Georg Ernst Stahl (1659.-1734.) iz Hallea²² promiče "animizam"²³ utemeljen na bogomdanoj duši, a u umjereni "vitalizam" vjeruju i Robert Whytt (1714.-1766.) iz Edinburgha i mnogi drugi.²⁴

Ipak, tjelesni procesi nastoje se općenito kvantificirati, mjeriti, objektivizirati: Stephen Hales (1677.-1761.) izvodi pokuse s hemostazom, izračunavaju se čak oč-

¹⁷ O utjecaju prosvjetiteljstva na medicinu XVIII. stoljeća, vidi: Erwin Ackerknecht, *Geschichte der Medizin* (Stuttgart: Ferdinand Enkes, 1992), 97-102.

¹⁸ O filozofskoj analizi medicine koju je obavio John Locke inače prijatelj Thomasa Sydenhama (poznatog kao engleski Hipokrat) dostupni su postali podaci zahvaljujući člancima: Sanchez-Gonzales. "Medicine in John Locke's philosophy", *The Journal of Medicine and Philosophy*, 1990 Dec; 15(6):675-95., Williams AN. "Physician, philosopher and paediatrician: John Locke's practice of child health care", *Archives of Disease in Childhood*, 2006 Jan; 91(1):85-9.

¹⁹ Cf. Lavoslav Glesinger, *Medicina kroz vjekove* (Zagreb: Zora, 1954), 216-217 i 221-223.

²⁰ Usp. Sherwin B. Nuland, *Storia della medicina* [Doctors], s engleskog prevela Paola Frezza (Milano: Oscar Mondadori, 2004), 162-189.

²¹ Vidi odličan esej o Morgagniju u: Nuland, *Storia della medicina*, 138-161.

²² O suprotstavljenim idejama Stahla i Friedricha Hoffmanna (1660.-1742.) u Halleu, vidi: Lujo Thaller, *Od vraća i čarobnjaka do modernog liječnika: povijest borbe protiv bolesti i smrti* (Zagreb: Minerva, 1938), 259-260.s

²³ O Stahlu i animizmu, vidi: Wolfgang Eckart, *Geschichte der Medizin* (Berlin: Springer, 1990), 173-175.

²⁴ Roy Porter, "The eighteenth century", u: Lawrence I. Conrad, Michael Neve, Vivian Nutton, Roy Porter i Andrew Wear, *The Western Medical Tradition, 800 BC to AD 1800* (Cambridge: Cambridge University Press, 1995), 374-375 (371-475).

kivano trajanje života (koje se osobito koristi za izračun životnog osiguranja), objavljuju se profili pobola i statistike smrtnosti gradova, istražuju zakonitosti pojave zaraza.²⁵ Cullen se ističe i taksonomijom bolesti, kao i Erasmus Darwin (djed Charlesa Darwina; 1731.-1802.), a kritizira ga vlastiti učenik John Brown (1735.-1788.), koji zagovara ideju da je "bolest jedna a njeni oblici mnogi". Iz obitelji Chamberlenovih poteći će, nakon 1730., forceps,²⁶ a Leopold Auenbrugger (1722.-1809.) u Beču izumljuje 1761. perkusiju (koja će se, doduše, tek bitno kasnije raširiti kao metoda fizikalnog pregleda: u Britaniji, primjerice, liječnici tog doba pregled posve zanemaruju i naglasak stavljaju na anamnezu).²⁷ Intenzivno se istražuje mikroanatomija (anatomiju je s klinikom definitivno povezoao Giovanni Battista Morgagni, 1682.-1779., autor utjecajnog udžbenika patologije) – osobito osjetilni organi, moždani živci, kapilare (Robert Hooke, 1635.-1703.), eritrociti, koža i dr.,²⁸ vrše se eksperimenti, polučujući čak i prve glasove protiv pokusa na životinjama (William Hogarth, 1697.-1764. i Samuel Johnson, 1709.-1784.). Ipak, pokusi daju općenito obećavajuće i nedvojbene rezultate, osobito s regeneracijom tkiva u nižih životinja (René Réaumur, 1683.-1757.; Abraham Trembley, 1710.-1784.; Charles Bonnet, 1720.-1793.; Lazzaro Spallanzani, 1729.-1799. i dr.). Prilog daju i praktičari medicine: John Huxham (1692.-1768.) piše o vrućici (koja se, po Hipokratovu napatku, smatra povoljnom i prirodnom pa je se ne suzbija), John Haygarth (1740.-1827.) o epidemiji tifusa, reumatske groznice i velikih boginja (protiv kojih se posvuda rabi inokulacija atenuiranog uzročnika, da bi, potkraj stoljeća, Edward Jenner, 1749.-1823., izveo uspješnu vakcinaciju), John Fothergill (1712.-1780.) sredinom stoljeća piše o difteriji i drugim bolestima londonske gradske sirotinje, itd.

Dakako, unatoč brojnim teorijskim inovacijama, novim postupcima i metodama liječenja i znanstvenoj potpori praksi, tragovi praznovjerja i upitne empirije u medicini XVIII. stoljeća nisu rijetki:²⁹ "kraljevski dodir" "liječi" škrofulozne u Engleskoj i, još duže, Francuskoj, baš kao i dodir ruke ili omče obješenog; Franz Anton Mesmer (1734.-1815.) pripisuje hipnotičkom transu ("animalnom magnetizmu") nadnaravne moći, "Američki Hipokrat" Benjamin Rush (1746.-1813.) zagovara kao panaceju puštanje krvi, James Graham (1745.-1794.) propagira seksualno pomlađivanje i vegetarijanstvo, a Škot George Cheyne (1671.-1743.) zadovoljava se holističkom,

²⁵ Ibid., 377.

²⁶ Cf. Frank González-Crussi, *Medicina: kratka povijest*, s engleskog prevela Marija Mrčela (Zagreb: Alfa, 2010), 134-136.

²⁷ Porter, "The eighteenth century", 403.

²⁸ O razvojnim putovima anatomije u XVIII. st., vidi: Dieter Jetter, *Geschichte der Medizin: Einführung in die Entwicklung der Heilkunde aller Länder und Zeiten* (Stuttgart: Georg Thieme, 1992), 256-257.

²⁹ Cf. Ante Škrobonja, "Osamnaesto stoljeće: racionalizam i prosvjetiteljstvo", u: Ante Škrobonja, Amir Muzur i Vlasta Rotschild, *Povijest medicine za praktičare* (Rijeka: Adamić, 2003), 117 i 120.

prirodnom medicinom (na tragu uspona kupališta u Brightonu, Bathu i drugdje, i vjere u ozdravljenje promjenom podneblja).

Jedan od najznačajnijih fenomena u znanosti XVIII. stoljeća je selidba avangarde iz Italije prema sjeveru Europe, osobito u Englesku, Škotsku, Nizozemsku, Francusku i Njemačku. U Edinburghu se 1726. (imenovanjem za profesora anatomije lajdenškog studenta, Alexandera Monroa Prvog, 1697.-1767., začetnika triju generacija koje će nekih 120 godina vladati edinburškom anatomijom) osniva medicinski fakultet s osobitim naglaskom na studij anatomije i "životinjske ekonomije" (fiziologije), na čelu s Whyttom i Cullenom, "najutjecajnijim profesorom anglofonog svijeta", koji vjeruje da je život funkcija nervne moći i da su sve bolesti u osnovi živčane.³⁰ U Edinburghu 1733.-1744. izlaze u više svezaka *Medical Essays Band Observations*, a 1754.-1765. *Essays Band Observations*, dok se u Londonu od 1757. do 1784. publiciraju *Medical Observations Band Inquiries*. Medicinski je animiran i nizozemski Leiden, u kojemu Gregory boravi 1745.: možda su na nj, izravno ili preko svojih djela ili učenika, ostavili traga tamošnji autoriteti poput Franciscusa Sylviusa (François de la Boë; 1614.-1772.), Boerhaavea ili Bernharda Siegfrieda Albinusa (1697.-1770.)? Najstarija britanska sveučilišta su se dugo opirala "konkurenciji": Kraljevsko liječničko društvo u Londonu tijekom gotovo čitavog XVIII. stoljeća branilo je pristup bilo kome tko nije diplomirao na Oxfordu odnosno Cambridgeu, premda je sjaj ovih učilišta u to vrijeme bio neusporedivo manji od puno mlađih Leidena i Edinburgha. No, možda i na sreću, moć Kraljevskog društva nije bila osobita: praksa je bila bitno neregulirana, a liječnici su odlično zarađivali, na jednostavnim operacijama ili privatnim tečajevima anatomije.

Prikaz djela *Observations on the Duties and Offices of a Physician and on the Method of Prosecuting Enquiries in Philosophy* (1770)³¹.

Knjiga ima 182. stranice - i sadrži uvod i dva dijela - predavanja. Metodički postupak aktualizacije je odabran zato što se njime pokazuje da se Gregoryeva medicinsko-filozofsko stajališta, mišljenja i stavovi i danas mogu povezati sa stvarnim događanjima u medicini, da ih se može primijeniti u rješavanju konkretne medicinsko-etičke situacije i, posebno, kao postupak kojim se upućuje na posljedicu

³⁰ Porter, "The eighteenth century", 395.

³¹ U doslovnom prijevodu *Zapažanja o dužnostima i službi liječnika i načinu vršenja istraživanja u filozofiji*. Za potrebe ovog rada korišten je ovaj naslov jer se već u njemu najavljuje ono što se prikazom knjige nastojalo postići. Autori kojima je bio cilj naglasiti Gregoryevu deontološku orijentaciju više su koristili drugo, dopunjeno, izdanje iste knjige: *Lectures of the Duties and Qualifications of a Physician* (1772). Obje knjige su u pdf dostupne na E-knjiga besplatno. http://books.google.hr/books?id=zPF5GEnDT9cC&pg=PA147&lpg=PA147&dq=Observation+s+on+the+Duties+and+Offices+of+a+Physician+and+on+the+Method+of+Prosecuting+Enquiries+in+Philosophy+%281770%29.&source=bl&ots=Mtfl2ngnIx&sig=Xv5ZWuiauVTcLJWzesYkRTROP8Y&hl=hr&sa=X&ei=4mtsT4_zHamu0QWoh_2-Bg&ved=0CBwQ6AEwAA#v=onepage&q&f=false, pristup 2.2.2012.

koju stvara primjena ideje i određenog stajališta³². Primjenjujući postupak aktualizacije valja naglasiti sljedeće:

a)

- U prvom dijelu knjige Gregory sustavno razlaže dužnosti liječnika. I za taj dio moglo bi se reći da predstavlja njegovo sadržajno gledanje na medicinu, dok se u drugom dijelu bavi sustavnom analizom metoda medicine.
- Kroz cijelu knjigu Gregory pokazuje koliki je zaljubljenik u medicinu, brani je od optužbi da je teško razumljiva i nedostupna, obraćanjem studentima medicine dokazuje kako medicina može biti jasna, razumljiva, dostupna i privlačna onima pred kojima je stjecanje medicinskog znanja i zvanja. Pri tome ne krije - čak što više ističe - da su liječnicima potrebna znanja o vrlinama i vrijednostima. Promotreno iz današnje perspektive navedeno dobiva još veće značenje s obzirom na činjenicu da Gregory kao i njegovi suvremenici, navedeni u prethodnom dijelu teksta, jasno određuju novo razdoblje medicine - medicine znanosti. Njegovi suvremenici to, kako je pokazano, čine praktičnim postignućima, otkrićima, primjenom novih medicinskih tehnika, istraživačkih postupaka i rezultata istraživanja. On, svjestan napretka koji određuje razvojni pravac medicine nastoji istaknuti da sve što se unutar nje događa - događa zbog toga što je medicina primjenom novih dijagnostičkih postupaka, jasno definiranim ciljevima i metodama istraživanja, posebice eksperimentom, priskrbila sebi znanstveno određenje.

b) Gregoryeve poruke koje aktualiziraju znanje, vještine, kompetencije i odnos liječnika prema pacijentu su:

- časno je biti liječnik i profesor medicine
- dostojanstveno je baviti se medicinskim poslom
- svakom čovjeku koji podnosi bol liječnik nesebično daje i primjenjuje svoje znanje i poklanja pozornost
- dužnost je liječnika raditi na tome da se ljudski život unaprijedi i učini sretnijim, odnosno činiti dobro za cijeli ljudski rod
- svako medicinsko pitanje u sebi sadrži jasne odgovore, ne ignorirati nijedno, svako zaslužuje pažnju

³² O postupku aktualizacije više u: Marinković, J. *Metodika nastave filozofije*, Školska knjiga, Zagreb, 1983. str. 38-40. S pedagoške točke stajališta čini se izazovnim primijeniti Gregoryevo razmišljanje u rješavanje slučajeva iz suvremene medicinske prakse, posebno u analizi i razlikovanju paternalističkog odnosa zdravstvenih djelatnika prema pacijentu.

- liječnik "radi" s ljudskim tijelom, ali ne smije zaboraviti da radi s čovjekom, jer jedino od njega i s njim može razjasniti eventualno moguće nejasnoće koje se mogu javiti u njihovom odnosu
- liječniku je nužno steći povjerenje bolesnika
- obrazovani je onaj liječnik koji uz materinji (engleski) i nužni latinski govori francuski i poznaje grčki jezik
- liječnik svoje dužnosti treba obavljati sa suosjećanjem
- suosjećanje³³ je sastavni dio - dobrobiti za pacijenta stoga je karakterna osobina liječnika
- liječnik je džentlmen s jasnim profesionalnim manirama
- moralne odluke nisu tehničke odluke, protive se egoizmu i kalkulacijama te zahtijevaju duboko prosuđivanje
- liječnici se prepoznaju po lijepom ponašanju
- iz suosjećanja nastaju vrijednosti i njima pripadajuće vrline liječnika
- istinsko dobro postiže se pravednim odnosom u koji je nužno uvesti društvene prilike u kojime se nalazi medicina i koje okružuju pacijenta
- osjećaji, znanje i dignitet sastavni su dijelovi medicinskog djelovanja u svim zemljama. Ne poznaju granice
- svaki liječnik je žestoki protivnik bilo kojeg oblika neobrazovanosti³⁴
- liječnik u obavljanju posla ne iskazuje privatni interes
- temeljne dužnosti liječnika su humanost, strpljenje, pažnja, diskrecija, tajnost i poštenje
- o edukaciji ovisi kvalificiranost, uspješnost i ugled - liječnika
- znanje prava i pravnih normi unapređuje rad liječnika, pomaže mu razlikovati dobro od lošeg
- medicinske odluke su kompleksne onoliko koliko su i slučajevi različiti
- svaki slučaj ima svoje rješenje
- u rješavanju slučaja nužno je uključiti i osobna prosuđivanja

Prikaz misli i iz njih proisteklih poruka jasno ukazuju koliko je Gregory svu svoju pažnju usmjerio prema ostvarivanju dužnosti liječnika u obavljanju liječničkog poziva. Pacijentu je jasno odredio ulogu - davanje informacija o njegovu stanju i bolesti.

³³ O aktualizaciji suosjećanja u kirurgiji i mogućnosti primjene izvornog Gregoryevog tumačenja kao vrline i dužnosti liječnika više u: Hasse, J. Th. W. "Perfection and compassion - essential in cardio-thoracic surgery", *European Journal of Cardio-thoracic Surgery*, 18 (2000) 635-641.

³⁴ Ovo je moguće tumačiti kao borbu protiv nadriliječništva.

Suosjećanje koje prema njemu pokazuje pomaže mu "otvoriti" pacijenta, ali u konačnici odluku o poduzimanju medicinskog postupka i liječenja donosi liječnik sam. Zbog takvog odnosa i protivljenja govorenja istine pacijentu, kako je ranije istaknuto, prozvan je i osnivačem paternalizma.³⁵

Zaključak

Među mnogim temama, i medicinska je etika u XVIII. stoljeću iskrsnula u drugačijem obliku (koji će kulminirati Percivalovim djelom iz 1803.). Tu etiku (kao, uostalom, i sve drugo) treba promatrati u kontekstu vremena: ona se bavi odnosom liječnika i pacijenta, ali štiti prvenstveno liječnika; kodeks se propisuje, ali kao varijanta kodeksa patricija, s neskrivenim ciljem jačanja moći nad pacijentom.³⁶ Pa ipak, i u pozadini ovakve etike treba prepoznati težnju da se odnosi reguliraju i unaprijede (bez obzira kako se iz današnje perspektive prosuđuje ovaj "napredak"). Nije li koncipiranje medicinske etike i u Gregoryjevu slučaju bilo prvenstveno motivirano naglim razvitkom tehnike (kao što će to biti slučaj točno dvije stotine godina kasnije s konceptom Potterove bioetike)? "Tehniziranje" medicine u drugoj polovini XVIII. stoljeća, dakle, u doba industrijske revolucije dotad bez presedana (parni stroj, 1769., mehanički tkalački stan, 1786.), uvođenjem biostatistike i metoda fizikalnog pregleda možda je Gregoryju bilo podjednako zabrinjavajuće i potencijalno otuđujuće kao i uplitanje napretka u odnos liječnika i bolesnika u XX. stoljeću. Na temelju navedenog valja zaključiti da Gregoryja valja pamtiti i spominjati podjednako po prikazanom napisanom djelu i po osobinama koje su ga krasile kao čovjeka i profesora medicine. Intimno duboko religiozan studente nije indoktrinirao vjerskim uvjerenjima, nego ih je poučavao sekularno. Zbog izražene skromnosti i vlastitim svjedočenjem da živi i radi ono što predaje bio je podjednako omiljen među kolegama i studentima. Stoga iz današnje perspektive, valja zaključiti, Gregoryja treba doživljavati kao zaljubljenika u medicinu i utemeljitelja filozofije medicine.

³⁵ Osnivačem paternalizma proglašava ga Ashworth, B u članku "John Gregory and the Background to Medical Philosophy", *The Journal of the Royal College of Physicians of Edinburgh*, 2003; 33: 68.

³⁶ *Ibid.*, 446.

Nada Gosić, Amir Muzur

Actualisation and presentation of the first text on medical ethics in English language

ABSTRACT

The historians of medical ethics agree that the first published text on medical ethics in English was *Observations on the Duties and Offices of a Physician and on the Method of Prosecuting Enquiries in Philosophy*, published in 1770 by the physician and philosopher John Gregory (1724-1773).

By actualising that work emphasizes its importance for the emergence of Percival's medical ethical codex and try to prove the entwining of ethical values, thoughts, and standards with historical-cultural conditions of the development of medicine within a particular time frame. In accordance with that, in the first part of the paper we expose basic biographical data on John Gregory and discuss the influence of the ideas and attitudes of F. Bacon and D. Hume on value defining and humanist orientation in the work of Gregory. In the second part, considered is the development of medicine in the 18th century, while in the third part, by actualization presented - John Gregory's basic messages influenced in the ethical standardisation of medical-ethical issues.

Key words: medical ethics, code of medical ethics, paternalism, ethical values.